

Instytut Pamięci Narodowej - Gdańsk

<https://gdansk.ipn.gov.pl/pl2/aktualnosci/185442,Prezentacja-wystawy-Jedynie-prawda-jest-ciekawa-Dziedzictwo-Jozefa-Mackiewicza-G.html>
25.04.2024, 16:53

Prezentacja wystawy „Jedynie prawda jest ciekawa. Dziedzictwo Józefa Mackiewicza” - Gdańsk, 29 maja 2023

Wydarzenie zorganizowali: Oddział IPN w Gdańsku i Wydział Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego.

Prezentacja wystawy „Jedynie prawda jest ciekawa. Dziedzictwo Józefa Mackiewicza”, odbyła się na **Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego** (ul. Wita Stwosza 55). Wśród gości wydarzenia obecni byli: wicewojewoda pomorski Aleksander Jankowski, dyrektor Oddziału Okręgowego Narodowego Banku Polskiego Wiktor Kamiński, dyrektor Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku dr hab. Grzegorz Berendt, prezes honorowa Stowarzyszenia Rodzina Katyńska Hanna Śliwa-Wieleśiuk, prezes Stowarzyszenia Rodzina Ponarska dr Maria Wieloch i komandor w st. spoczynku Roman Rakowski, żołnierz Armii Krajowej.

Prezentacja rozpoczęła się od przemówień organizatorów wydarzenia:

Temat przewodni wystawy „Jedynie prawda jest ciekawa” jest tematem, który doskonale oddaje trudne przesłanie, której Józef Mackiewicz chciał przekazać. Był człowiekiem niezłomnym w poszukiwaniu prawdy – mówił dr hab.

Arkadiusz Janicki, dziekan Wydziału Historycznego
Uniwersytetu Gdańskiego.

To bardzo ważne, aby młodzi humaniści, studenci Wydziału Historycznego poznali sylwetkę tego pisarza, który jest uznany za najwybitniejszego polskiego pisarza politycznego drugiej połowy XX wieku – mówił dyrektor Oddziału IPN w Gdańsku dr Paweł Warot, dodając, że Instytut aktywnie działa (w tym na polu wydawniczym), aby upamiętnić Józefa Mackiewicza.

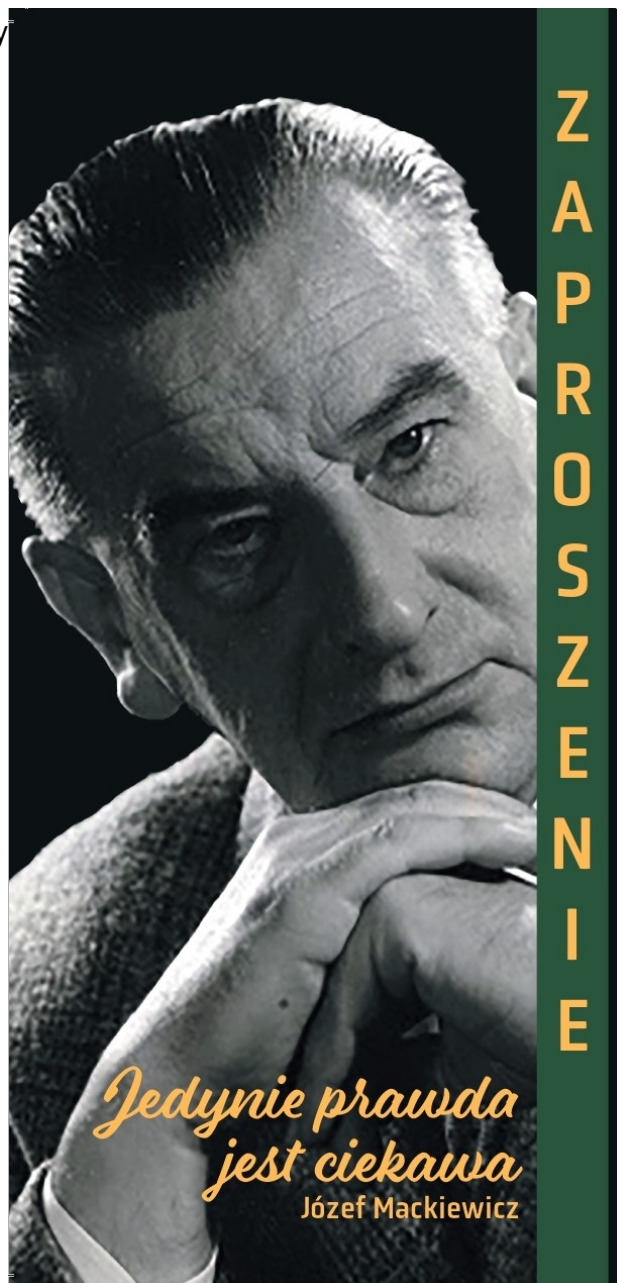
Następnie autorka wystawy, dr Małgorzata Ptańska przedstawiła prelekcję „«Najwyższy czas mówić głośno». Prawda jako imperatyw twórczości Józefa Mackiewicza”. Odpowiadała także na pytania publiczności.

Wystawa będzie dostępna na parterze Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego do końca czerwca.

Józef Mackiewicz (1902-1985)

Był jednym z najwybitniejszych polskich pisarzy XX w. Jego życiowym mottem były słowa, że jedynie „prawda jest ciekawa”. Powtarzał, że sprawdzianem każdej literatury jest jej szczerść, dlatego mówiono o nim, że jest pisarzem prawdy. Był człowiekiem niezależnym i bezkompromisowym. W poglądach – nieprzejednanym antykomunistą. W wydanej w 1962

książce „Zwycięstwo i katastrofa” napisanej przez Józefa Mackiewicza. „Katastrofa to życie całej ludzkości pod panowaniem ustroju komunistycznego”.

Urodził się 1 kwietnia 1902 r. w Sankt Petersburgu, syn Antoniego i Marii z Pietraszkiewiczów. Był bratem pisarza Stanisława (1896–1966) i Seweryny (1900–2002), matki Kazimierza Orłosa. W 1907 r. rodzina Mackiewiczów przeniosła się do Wilna ze względu na problemy zdrowotne Józefa. W 1910 r. rozpoczął naukę w prywatnym, klasycznym gimnazjum rosyjskim Nikołaja Andriejewicza Winogradowa. W maju 1914 r. zmarł jego ojciec i sytuacja materialna rodziny znacznie się pogorszyła. Po wybuchu I wojny światowej 5 września 1915 r. Niemcy zajęli Wilno, a Gimnazjum Winogradowa zostało ewakuowane do Moskwy. Mackiewicz zaczął uczęszczać do gimnazjum męskiego Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego, założonego z inicjatywy prof. Stanisława Kościakowskiego.

Jako uczeń VI klasy gimnazjum, niespełna siedemnastolatek wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Służył w 10. Pułku Ułanów Dywizji Litewsko-Białoruskiej oraz 13. Pułku Ułanów Wileńskich pod dowództwem mjr. Władysława Dąbrowskiego. Po wojnie rozpoczął studia przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim, później kontynuował naukę w Wilnie

na Uniwersytecie im. Stefana Batorego, których jednak nie ukończył. Studiował ornitologię, był wielkim miłośnikiem i znawcą ptaków. W 1924 r. ożenił się z Antoniną Kopańską, nauczycielką, z którą miał córkę Halinę.

W 1922 r. podjął pracę w dzienniku „Słowo”, redagowanym przez brata Stanisława (Cat-Mackiewicza). Ze „Słowem” związany był do wybuchu wojny w 1939 r. Publikował na jego łamach reportaże, artykuły, felietony i opowiadania. W połowie lat trzydziestych, po rozpadzie małżeństwa, poznał Barbarę Toporską, dziennikarkę i pisarkę, która została towarzyszką jego życia aż do śmierci. W 1938 r. Mackiewicz przeszedł na prawosławie na znak protestu przeciwko polityce państwa na Kresach.

Po wybuchu II wojny światowej znalazł się w Kownie. Później w Wilnie, zajętym przez Litwinów, wydawał „Gazetę Codzienną”. 14 października 1939 r. opublikował w litewskiej gazecie „Lietuvos Žinios” artykuł pt. My Wilnianie, w którym krytykował przedwojenną politykę państwa polskiego wobec Ukraińców i Białorusinów oraz wyraził radość z powodu opuszczenia Wilna przez wojska sowieckie i przybycie wojsk litewskich. W maju 1940 r. rząd Republiki Litewskiej pozbawił Mackiewicza prawa wydawania czegokolwiek.

Po zajęciu Wileńszczyzny przez wojska sowieckie, zamieszkał w Czarnym Borze, żył w nędzy. Pracował jako wozak i drwal. W lipcu 1941 r. odmówił kategorycznie niemieckim władzom okupacyjnym redagowania pisma w języku polskim. W pierwszych miesiącach wojny niemiecko-sowieckiej – w okresie od lipca do października 1941 r. – opublikował fragmenty „Drogi donikąd” (Przeżyliśmy upiorną rzeczywistość, nr 2, 27.07; Moja dyskusja z NKWD, nr 6-9, 31.07-3.08; To dopiero byłaby klęska, nr 16, 10.08 i Prorok z Popiszek, nr 68-70, 7-10.10) w „Gońcu Codziennym”, polskojęzycznym piśmie ukazującym się w okupowanym Wilnie. Te publikacje stały się pretekstem do oskarżenia Mackiewicza o kolaborację z hitlerowcami i wyroku śmierci wydanego przez Sąd Specjalny AK. Sergiusz Piasecki odmówił jego wykonania.

W maju 1943 r., za zgodą Komendy Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej, przyjął zaproszenie Niemców i pojechał do Katynia, gdzie był świadkiem ekshumacji zamordowanych przez NKWD oficerów polskich. Po powrocie udzielił wywiadu pt. Widziałem na własne oczy „Gońcowi Codziennemu” (nr 577 z 3 czerwca). Jesienią 1943 r. stał się przypadkowym świadkiem masakry Żydów w Ponarach.

W maju 1944 r., aby uniknąć trzeciej okupacji sowieckiej, Mackiewiczowie uciekli z Wilna i przedostali się do Warszawy. Tutaj wiosną-latem 1944 r. wydali trzy numery podziemnego pisma „Alarm”. Dowodzili w nim, że klęska Niemiec na froncie wschodnim przed kapitulacją na Zachodzie będzie oznaczała koniec nadziei na niepodległość dla wszystkich krajów Europy Wschodniej, w tym Polski. Będzie oznaczała okupację sowiecką dla tego regionu. Tuż przed wybuchem powstania warszawskiego wyjechali do Krakowa. W styczniu 1945 r., uciekając przed Sowietami, dotarli do Wiednia, a stąd do Mediolanu i wreszcie do Rzymu. Nad Tybrem rozpoczęli współpracę z Oddziałem Kultury i Prasy 2. Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa.

Na zlecenie Biura Studiów 2. Korpusu i generała Andersa Mackiewicz przygotował pracę Zbrodnie katyńska w świetle dokumentów 1945–1946. Była to pierwsza, szczegółowo udokumentowana praca polskiego autora wskazująca na Stalina i NKWD jako sprawców mordu katyńskiego. 12 listopada 1945 r. Sąd Koleżeński Związku Dziennikarzy Polskich – Syndykat „Włochy” wymierzył Mackiewiczowi naganę za artykuł w „Lietuvos Žinios” oraz uniewinnił „od zarzutu, że w okresie od 1940 do 1944 pracował w prasie okupacyjnej niemieckiej, wydawanej w języku polskim”. W tym czasie opublikował w „Orle Białym” reportaż Ponary-Baza, o masakrze Żydów w podwileńskich Ponarach.

W latach 1947–1955 mieszkał w Londynie. Pisywał m.in. w piśmie „Lwów i Wilno”, wydawanym przez Stanisława Mackiewicza, rozpoczął współpracę z londyńskimi „Wiadomościami” pod red. Mieczysława Grydzewskiego i paryską „Kulturą” redagowaną przez Jerzego Giedroycia, a także z emigracyjną prasą litewską, ukraińską, białoruską i rosyjską.

W 1948 r. ukazało się w Londynie pierwsze wydanie napisanej przez Mackiewicza książki Zbrodnie katyńska w świetle dokumentów z przedmową gen. W. Andersa, bez nazwiska autora. W 1949 roku pisarz wydał książkę o sowieckiej zbrodni katyńskiej w języku niemieckim w Szwajcarii pt. Katyn - ungesühntes Verbrechen. Dwa lata później ukazało się angielskie jej wydanie The Katyn Wood Murders, które stało się podstawą przekładów na wiele języków. W 1952 roku Mackiewicz zeznawał przed Specjalną Komisją Śledczą do Zbadania Faktów, Dowodów i Okoliczności Mordu w Lesie Katyńskim Izby Reprezentantów Kongresu Stanów Zjednoczonych tzw. Amerykańską Komisją Maddena jako jeden z głównych świadków tej zbrodni.

W 1955 r. Józef Mackiewicz i Barbara Toporska przenieśli się do Monachium, gdzie Toporska znalazła pracę w polskiej sekcji Głosu Ameryki. Tu mieszkali aż śmierci. Żyli bardzo skromnie, utrzymując się z niewysokich honorariów. W Monachium napisał Mackiewicz swe wielkie powieści m.in.: Droga donikąd (1955), Kontra (1957), Sprawa pułkownika Miasojedowa (1962), Lewa wolna (1965) i Nie trzeba głośno mówić (1969).

W 1962 roku wydał własnym nakładem Zwycięstwo prowokacji, stanowiące diagnozę komunizmu i jego przyczyny rozprzestrzeniania się po świecie. Książka wywołała kolejną falę krytyki i oskarżeń pod adresem pisarza zarówno ze strony niektórych środowisk na uchodźstwie i w Polsce. Bezkompromisowa postawa Mackiewicza wobec komunizmu była nie do zaakceptowania także przez część opozycji w kraju.

W 1971 r. prezydent RP na Uchodźstwie August Zaleski odznaczył Mackiewicza Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta. W 1974 r. uniwersytet amerykański w Kansas zgłosił Mackiewicza do literackiej Nagrody Nobla.

Mackiewicz był laureatem wielu nagród emigracyjnych i jednej krajowej m.in.: 1955 – Nagroda „Najulubiejszy pisarz czytelników” londyńskich „Wiadomości” (Londyn); 1961 – Nagroda im. Herminii Naglerowej Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie „za twórczość

powieściową na emigracji” (Londyn); 1963 – Nagroda im. Anny Godlewskiej (Zurych); 1970 – Nagroda Stowarzyszenia Lotników Polskich w Brazylii; 1972 – Nagroda Fundacji Alfreda Jurzykowskiego „ w dziedzinie literatury” (Nowy Jork); 1981 – Nagroda Literacka im. Zygmunta Hertza przyznawana przez redakcję paryskiej „Kultury” (Józef Mackiewicz odmówił przyjęcia nagrody z powodu wykluczenia w laudacji jego publicystyki); 1981 – Nagroda Towarzystwa Krzewienia Nadziei w Chicago za książkę „Droga donikąd”; 1984 – Nagroda Miesięcznika „Arka” (poza cenzurą) „za twórczość prozatorską ze szczególnym uwzględnieniem powieści wydanych ostatnio w kraju: Droga donikąd, Nie trzeba głośno mówić, Fakty, przyroda i ludzie” (Kraków).

Pisarz zmarł w Monachium, w styczniu 1985 r., jego żona Barbara Toporska odeszła pół roku później 20 czerwca.

([cyt. za: ipn.gov.pl](http://ipn.gov.pl))

[Zachęcamy do zapoznania się z najnowszą publikacją IPN dot. pisarza: Kazimierz Maciąg, „Sam jeden. Józef Mackiewicz – pisarz i publicysta”, IPN, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2021](#) (dostępna w sprzedaży w księgarniach IPN).